

5. Ainevaldkond „Sotsiaallained“

5.1 Sotsiaalne pädevus

Sotsiaalne pädevus tähendab suutlikkust mõista inimühiskonna ajaloo ja nüüdisajal toimuvate ühiskondlike muutuste põhjuseid ja tagajärgi; tunda lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid ja kasutada mõnda neist õppetöös ja igapäevases elus; luua tulevikustsenaariume ja -visioone mingis sotsiaalselt või personaalselt olulises valdkonnas; tunda ja austada inimõigusi ja demokraatiat, teadmisi kodanikuõigustest ning -vastutusest, nendega kooskõlas olevaid oskusi ja käitumist; ära tunda kultuurilisi eripärasid ja järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; jätkuvalt huvituda oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundada oma arvamus ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik.

Valdkonna õppeainete ühiseks taotluseks on, et põhikooli lõpuks õpilane:

- suudab mõista inimühiskonna ajaloo ning nüüdisaja ühiskonnas toimuvate muutuste olulisi põhjusi ja tagajärgi;
- valdab esmast tulevikuvisioni;
- tunneb ning austab demokraatiat ja inimõigusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid ning on seaduskuulekas, teab kodanikuõigusi ja -kohustusi ning tunneb kodanikuvastutust;
- huvitub iseenda, oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundab oma arvamus ning mõistab oma võimalusi olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik;
- tunneb lihtsamaid uurimismeetodeid ja kasutab neist mõnda õppetöös;
- tunneb kultuurilist eripära ning suhtub lugupidavalt individuaalsetesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse juhul, kui need pole inimsusevastased;
- on omandanud teadmisi ja oskusi sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kohaneda eakaaslaste hulgas, kogukonnas ja ühiskonnas, väärtustades neid;
- on omandanud teadmisi ja oskusi enesekontrolli, toimetulekustrateegiate, enesekasvatuse, oma võimete arendamise, tervist tugevdava käitumise ja tervisliku eluviisi kohta ning väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse.

5.2 Ainevaldkonna õppeained

Ainevaldkonda kuuluvad ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus. Inimeseõpetust õpitakse alates 2. klassist, ajalugu 5. klassist ning ühiskonnaõpetust 6. klassist.

Inimeseõpetus

	RÕK	Lisa	Kokku
I klass			
II klass	1		1
III klass	1		1
I kooliaste	2		2
IV klass			
V klass	1		1
VI klass	1		1
II kooliaste	2		2
VII klass	1		1
VIII klass	1		1
IX klass			
III kooliaste	2		2

Ajalugu

	RÕK	Lisa	Kokku
IV klass			
V klass	1	1	2
VI klass	2		2
II kooliaste	3	1	4
VII klass	2		2
VIII klass	2		2
IX klass	2		2
III kooliaste	6		6

Ühiskonnaõpetus

	RÕK	Lisa	Kokku
IV klass			
V klass			
VI klass	1		1
II kooliaste	1		1
VII klass			
VIII klass			
IX klass	2		2
III kooliaste	2		2

5.3 Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujuneb õpilastes võime näha ühiskonna arengus põhjuslikke jm seoseid ning teha teadlikke valikuid seonduvalt iseenda ja sotsiaalse keskkonnaga, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest, ning toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ning isiksusena.

Ainevaldkonna õppeainete õppega taotletakse, et õpilane:

- omandab adekvaatse enesehinnangu ning teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis toetavad tervikliku ja autonoomse inimese kujunemist, terviseteadlikkuse, tervist tugevdava käitumise ning tervisliku eluviisi;
- omandab tervikliku arusaama ühiskonna nähtustest ja protsessidest ning nende seostest ja mõjust;
- mõistab kultuurilist mitmekesisust ja demokraatia tähtsust ning ühiskonna jätkusuutliku arengu vajalikkust, aktsepteerides erinevusi;
- hindab väärtusi, nagu vabadus, inimväärikus, võrdõiguslikkus, ausus, hoolivus, sallivus, vastutustunne, õiglus ja isamaalisus ning lugupidamine enda, teiste inimeste ja keskkonna vastu.

Ainevaldkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks ennast teostavaks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat ning tal on oskusi ja valmidust ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud

sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikuidentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks. Usundiõpetuse kaudu luuakse eeldused erinevate religioonide, nende ühiskondlike ja kultuuriliste väljundite ning väärtussüsteemide mõistmiseks ja kriitiliseks analüüsiks, toetatakse dialoogivalmiduse ja respekti kujunemist maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel ning õpilase enese teadlikkust maailmavaatelistes küsimustes.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskonnas kehtivaid väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Kõigi valdkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas.

5.4 Üldpädevuste kujunemine ainevaldkonna õppeainetes

Jrk nr	Üldpädevus	Ainevaldkonna tegevused
1.	Kultuuri- ja väärtus-pädevus	Õpetada mõistma humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid, et nendest oma tegutsemises juhinduda. Süvendada lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Arendada väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teistega arvestamist. Kujundada rahvuslikku, kultuurilist ja riiklikku enesemääratlust.
2.	Sotsiaalne ja kodanikupädevus	Arendada väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teistega arvestamist; arendada oskust seista vastu kesksete normide rikkumisele. Õpetada järgima sotsiaalse õigluse ja eri soost inimeste

		võrdse kohtlemise põhimõtteid. Kujundada rahvuslikku, kultuurilist ja riiklikku enesemääratlust.
3.	Enesemääratluspädevus	Arendada suutlikkust mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi; arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; õpetada järgima tervislikke eluviise ning lahendama tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme. Kujundada rahvuslikku, kultuurilist ja riiklikku enesemääratlust.
4.	Õpipädevus	Kujundada suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.
5.	Suhtluspädevus	Kujundada suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; suunata lugema ning õpetada mõistma teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; õpetada kirjutama eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust.
6.	Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus	Toetada oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpetada eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära), samas õpetada leidma seoseid teiste ainevaldkondadega. Õpetada otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõendus- põhiseid otsuseid.
7.	Ettevõtlikkuspädevus	Õpetada nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärged, genereerima ideid ning neid ellu viima. Kujundada algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valima sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega
8.	Digipädevus	Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid ja tegema saadud teabe alusel tõendus- põhiseid otsuseid. Õpetada kasutama erinevaid arvutiprogramme ja õpiäppe, leidma internetis olevat infot ja õpetada seda

		kriitiliselt hindama. Suunata õpilast käituma väärilt ja endast ning teistest lugupidavalt erinevates suhtluskeskkondades.
--	--	---

5.5 Lõiming

5.5.1 Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega

Sotsiaalsed on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhatakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusriikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid.

Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhatakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuste tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonda ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tehnoloogia. Käsitlevate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Kehaline kasvatus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

5.5.2 Läbivad teemad

Jrk nr	Õpetuses ja kasvatuses käsitlevavad läbivad teemad	Ainevaldkonna tegevused
1.	Elukestev õpe ja karjääri plaanimine	Kujundatakse iseseisva õppimise oskust, mis on aluseks elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja tulevases tööelus. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud

		<p>ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid otsuseid.</p> <p>Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tuleviku-prognoosidest, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides. Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele.</p> <p>Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhatakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv terviseseisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.</p>
2.	Keskkond ja jätkusuutlik areng	Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.
3.	Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus	Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohalikku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.
4.	Kultuuriline identiteet	Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaidi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.
5.	Teabekeskond	Toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida

		ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast
6.	Tehnoloogia ja innovatsioon	Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.
7.	Tervis ja ohutus	Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.
8.	Väärtused ja kõlblus	Toetatakse õpilase kujunemist kõlbliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

5.6 Inimeseõpetus

5.6.1 Õppe- ja kasvatusesmärgid

Põhikooli inimeseõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste kujunemist;
- suudab eristada ja mõista oma oskusi, võimeid ja emotsioone ning juhtida oma käitumist ja tegevust, sh tugineda eneseanalüüsile haridustee jätkamist kavandades;
- loob ja hoiab kaaslastega sõbralikke ja hoolivaid suhteid ning käitub mõistvalt konflikte lahendades;
- mõistab, et inimene ise vastutab oma füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse arengu eest;
- hoiab oma tervist, elades tervislikku eluviisi, ning käitub nii, et ei sea ohtu enda ega teiste inimeste ega keskkonna turvalisust;
- suhtub lugupidavalt endasse ja teistesse ning järgib iga päev üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne, õiglus jne.

5.6.2 Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna, lõimides õppesisu kõigis kooliastmes. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub vaimses õpikeskkonnas üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamuseavalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamast keerukamaks, ent peavad aine eesmärkidest lähtuvalt olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentiline õppeaine, mille võtmeteema- sid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust seoses 1) endasse positiivse suhtumise ja tervikliku mina kujundamisega ning 2) arenguülesannete ja nendega toimetulekuga.

I kooliastmes on inimeseõpetuses rõhk õpilase enesekohasel pädevusel ning enese suhestamisel lähiümbrusega, lõimides ühiskonnaõpetuse temaatikat. II kooliastmes on keskmes õpilase sotsiaalne pädevus ja sotsiaalsete probleemide ennetamine ning õpilase tervist tugevdav ja väärtustav eluviis. III kooliastmes keskendutakse õpilase ealiste iseärasuste (murdeiga) ja arenguülesannetega toimetulekule, tervise tervikkäsitlusele ning enese- ja sotsiaalsetele oskustele.

Inimeseõpetuses võib teemasid käsitleda nii üksteisele järgnevatena kui ka integreerituna, et saavutada oskuste, teadmiste ja väärtuste põhjal õpitulemused. Õpitavat käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seonduvalt, kusjuures õppes on olulisel kohal aktiivõppemeetodid.

5.6.3 Teemad, õppesisu, õppetulemuste kirjeldus ning lõiming klassiti

2. klass	1 tund nädalas, kokku 35 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
Inimene/4 h	Mina. Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega. Iga inimese väärtus. Viisakas käitumine	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab oma välimust, huve ja tegevusi, mida talle meeldib teha; – teab, mille poolest sarnanevad ja eristuvad erinevad sugupooled; – nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest; – väärtustab iseennast ja teisi; – mõistab viisaka käitumise vajalikkust. 	<p><u>Loodusõpetus</u> – inimene, välisehitus <u>Kunstiõpetus</u> – eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö</p>
Mina ja tervis / 6 h	Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Ravimid. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Abi saamise võimalused. Esmaabi.	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolt kanda; – kirjeldab tervet ja haiget inimest; – teab, kas haigused on nakkuslikud või mitte; – teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud; – mõistab ja kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport; – demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus); 	<p><u>Loodusõpetus</u> - inimene: inimese meeled ja avastamine, tahked ja vedelad ained; <u>Muusikaõpetus</u> – teemakohased laulud; <u>Tööõpetus</u> – kodundus, isiklik hügieen, tervislik toiduvalik, lihtsamate toitade valmistamine; <u>Kehaline kasvatus</u> – hügieenireeglid sportides, ilmastikule vastav riietus, keha puhtus, liikumise ja sportimise tähtsus inimese tervisele; <u>Kunstiõpetus</u> – eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö</p>

		– teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi.	
Mina ja minu pere / 10 h	Kodu. Koduarmastus. Perekond. Erinevad pered. Vanavanemad ja teised sugulased. Pereliikmete tegevus ja rollid. Vanemate ja teiste inimeste töö. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne. Kodu traditsioonid.	Õpilane – kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad; – väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres; – selgitab lähemaid sugulussuhteid; – teab oma kohustusi peres ning pereliikmete erinevaid rolle kodus ja tööl; – kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes; – jutustab oma pere traditsioonidest; – väärtustab toetavaid peresuhteid ja kodu.	<u>Muusikaõpetus</u> – vastavateemalised laulud; <u>Tööõpetus</u> – kodundus, hubane kodu kui perele oluline väärtus, laua katmine, kaunistamine ja koristamine, ruumide korrastamine ja kaunistamine, riiete ning jalatsite korrashoid; <u>Kunstiõpetus</u> – eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö; <u>Kehaline kasvatus</u> – liikumis- mängud, sõbralik ja kaaslast toetav suhtumine;
Ohud kodus ja kodu-ümbruses /4 h	Koduümbrus. Naabrid ja naabruskond. Võõraga kaasaminek. Ohud kodus ja koduümbruses.	Õpilane – kirjeldab ohtlikke kohti ning olukordi kooliteel ja koduümbruses, oskab tänaval käituda ning valib ohutu tee sihtpunkti;	<u>Loodusõpetus</u> – inimese meeled ja avastamine, liikumine, ohutusnõuded; <u>Kehaline kasvatus</u> – ohutu liiklemine sportimispaikadesse ja kooliteel, ohutu ja kaaslast arvestav käitumine erinevaid liikumisviise kasutades
Mina: aeg ja asjad / 6 h	Aeg. Aja plaanimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus ja ausus. Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas.	Õpilane – eristab, mis on aja kulg ja seis; – oskab koostada oma päevakava, väärtustades aktiivset vaba aja veetmist; – väärtustab oma tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks; – selgitab asjade väärtust;	<u>Matemaatika</u> – ajaühikud, ajaühikute seosed, kell ja kalender, käibivad rahaühikud; <u>Muusikaõpetus</u> – teemakohased laulud <u>Loodusõpetus</u> – inimese elukeskkond,

		<ul style="list-style-type: none"> – oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta; – väärtustab ausust asjade jagamisel. 	<u>Tööõpetus</u> – kodundus, säästlik tarbimine, jäätmete sorteerimine
Mina ja kodumaa	Eesti – minu kodumaa. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Kodukoht: küla, vald, linn, maakond. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Rahvakalendri tähtpäevad. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.	Õpilane <ul style="list-style-type: none"> – tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi; – oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti; – leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukoha; – tunneb rahvuslikku ja kodukoha sümboolikat; – nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodumaad; – kirjeldab rahvakombeid; – teab Eestis elavate rahvaste tavasid ja kombeid ning austab neid. 	<u>Loodusõpetus</u> – minu kodumaa Eesti; <u>Tööõpetus</u> – rahvuslikud mustrid ja motiivid; <u>Kehaline kasvatus</u> – Eesti sportlased, Eesti traditsioonilised laulumängud ja pärimustantsud <u>Muusikaõpetus</u> – teemakohased laulud, laulu- ja ringmängud, regivärss, liisusalmid, eesti rahvalaulud ja -pillid, <u>Kunstiõpetus</u> – eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö.

3. klass	1 tund nädalas, kokku 35 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
Meie/ 5 h	Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus. Mina ja endasse suhtumine. Lapse õigused ja kohustused.	Õpilane <ul style="list-style-type: none"> – teab ja väärtustab igaühe individuaalsust seoses välimuse, huvide ja tugevusega, õigust olla erinev; – selgitab endasse positiivse suhtumise tähtsust; – nimetab enda õigusi ja kohustusi; – teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused. 	<u>Loodusõpetus</u> - inimene

<p>Mina ja tervis / 6 h</p>	<p>Tervis. Terve ja haige inimene. Tervise eest hoolitsemine. Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus, liikumine ja sport. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras. Ravimid. Abi saamise võimalused. Esmaabi.</p>	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab tervet ja haiget inimest; – kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolitseda; – kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel: mitmekesine toitumine, uni ja puhkus ning liikumine; – teab, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud; – eristab vaimset ja füüsilist tervist; – kirjeldab olukordi ja toob näiteid, kuidas keelduda või hoiduda tegevusest, mis ohustab tervist; – demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid ja abi saamise võimalusi (nt haav, kukkumine, mesilase nõelamine, ninaverejooks, praht silmas, puugihammustus, põletus ja rästikuhammustus); – nimetab, kelle poole pöörduda erinevate murede korral; – teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi; – väärtustab tervislikku eluviisi. 	<p><u>Loodusõpetus</u> – inimese välisehituse kirjeldus, tervislik toitumine, hügieen, inimese elukeskkond; <u>Matemaatika</u> – kaalumise, mõõtmise; <u>Kehaline kasvatus</u> – liikumise vajalikkus ja mõju inimesele, toiduvajadus sõltuvalt kehalisest aktiivsusest</p>
<p>Mina ja meie / 13 h</p>	<p>Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandust palumine ja vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end</p>	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> – nimetab inimese eluks olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega; – kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral, ning hindab ennast nende omaduste järgi; – väärtustab sõprust ja koostööd; – eristab enda head ja halba käitumist, kirjeldab oma käitumise tagajärgi ning annab neile hinnangu; – väärtustab leppimise, vabandust palumise ja 	<p><u>Loodusõpetus</u> – inimene; <u>Kunstiõpetus</u> – eneseväljendust toetav teemakohane loovtöö; <u>Tööõpetus</u> – lauakäitmine, kaunistamine ja koristamine, viisakas käitumine, säästlik tarbimine, jäätmete sortimine, rühmatöös ülesannete täitmine, ühiselt ideede genereerimine,</p>

	<p>teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest. Hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Käitumise mõju ja tagajärjed. Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine. Kohustetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.</p>	<p>vabandamise tähtsust inimsuhetes;</p> <ul style="list-style-type: none"> – nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob näiteid olukordadest, kus need tekivad, ja leiab erinevaid viise nendega toimetulekuks; – demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennastkahjustavast tegevusest; – mõistab, et kiusamine ja vägivald ei ole aktseptitud ja lubatud käitumine, ning teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivald korral; – kirjeldab oma sõnadega, mida tähendavad vastutustundlikkus ja südametunnistus; – väärtustab üksteise eest hoolitsemist ja üksteise abistamist; – kirjeldab oma tegevuse plaanimist nädalas, väärtustades vastutust; – nimetab üldtunnustatud käitumisreegleid ja põhjendab nende vajalikkust; – teab liiklusreegleid, mis tagavad tema turvalisuse, ning kirjeldab, kuidas käituda liikluses turvaliselt; – eristab tööd ja mängu; – selgitab enda õppimise eesmärgid ning toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus paremini hakkama saada; – teab tegureid, mis soodustavad või takistavad õppimist 	<p>üksteise arvamuste arvestamine ja kaaslaste abistamine <u>Kehaline kasvatus</u> – ohutu liikumise/liiklemise juhised, liikumine/ sportimine üksi ja koos kaaslastega, käitumisreeglid kehalise kasvatus tunnis</p>
<p>Mina: teave ja asjad / 5 h</p>	<p>Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju. Turvaline käitumine meediakeskkonnas. Raha. Raha teenimine,</p>	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab eri meeltega tajutavaid teabeallikaid; – selgitab, kuidas võivad reklaamid mõjutada inimeste käitumist ja otsuseid ning mis on turvaline käitumine eediakeskkonnas; 	<p><u>Matemaatika</u> – käibivad rahaühikud, rahaühikute seosed; <u>Loodusõpetus</u> – asjad ja materjalid, inimese meeled ja avastamine</p>

	kulutamine ja laenamine. Oma kulutuste plaanimine.	<ul style="list-style-type: none"> – teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning et raha teenitakse tööga; – selgitab, milleks kasutatakse raha ning mis on raha teenimine, hoidmine, kulutamine ja laenamine; – kirjeldab, mis vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes. 	
Mina ja kodumaa / 6 h	<p>Küla, vald, linn, maakond Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Eesti Vabariigi ja kodukoha sümbolid. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi; – oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti; – leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukoha; – tunneb rahvuslikku ja kodukoha sümboolikat; – nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodumaad; – kirjeldab rahvakombeid; – teab Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid. 	<p><u>Loodusõpetus</u> – Eesti kaart, maakondade märkimine kaardile, õppekäik kodukohta, kodukoha elurikkus ja maastikuline mitmekesisus, Euroopa Liidu kaart; <u>Tööõpetus</u> – oma maakonna rahvuslikud mustrid ja motiivid; <u>Muusikaõpetus</u> – teemakohased laulud, eesti rahvalaulud ja rahvapillid, teiste Eestis elavate rahvuste laulud, laulumängud ja pillid; <u>Kehaline kasvatus</u> – Eesti traditsioonilised laulumängud ja pärimustantsud</p>

5. klass	1 tund nädalas, kokku 35 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
Tervis / 4 h	Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid. Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtuvalt; – teab enda põhilisi tervisenäitajaid ning oskab mõõta ja hinnata kehakaalu, kehapikkust, kehatemperatuuri ning pulsisagedust; – nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele; – kirjeldab üldisi stressi tunnuseid ja stressiga toimetuleku võimalusi. 	<p><u>Kunst</u> – eneseväljendust toetavad tegevused; <u>Kehaline kasvatus</u> – ohutu liikumine ja liiklemine, kehalise aktiivsuse mõju tervisele</p>
Tervislik eluviis / 5 h	Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid. Kehalise aktiivsuse vormid ja põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni.	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus; – kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid; – teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid; – oskab plaanida oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest; – väärtustab tervislikku eluviisi. 	<p><u>Loodusõpetus</u> – inimene; <u>Kehaline kasvatus</u> – teadmised spordist ja liikumisviisidest</p>
Murdeiga ja kehalised muutused / 6 h	Murdeiga inimese elukaares. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas. Kehaliste muutuste	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning 	<p><u>Loodusõpetus</u> – inimene</p>

	erinev tempo murdeas. Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine. Suguline küpsus ja soojätkamine.	<ul style="list-style-type: none"> – tunnetega; – aktseptib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda; – teab, et murdeiga on varieeruv ning igaühel on oma arengutempo; – teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega. 	
Turvalisus ja riskikäitumine / 10 h	Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise valikud tehes; iseenda vastutus. Vahendatud suhtlemine. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele.	Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid; – selgitab, miks on liicluseeskiri kohustuslik kõigile, ning kirjeldab, kuidas seda järgida; – teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada, ning oskab abi kutsuda; – mõistab meedia kaudu suhtlemisel ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest; – demonstreerib õpituatsioon, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ning teiste uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetus, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus; – kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele; – väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist. 	<u>Ühiskonnaõpetus</u> – meedia ja teave; <u>Loodusõpetus, bioloogia</u> – kesknärvisüsteemi ehitus ja talitus
Haigused ja esmaabi / 7 h	Levinumad laste ja noorte haigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest	Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> – oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi; 	<u>Kehaline kasvatus</u> – teadmised spordist ja liikumisviisidest, teadmised käitumisest

	<p>hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS. Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest; – kirjeldab, kuidas hoida ära õnnetusjuhtumeid ning kuidas ennast ja teisi abistada õnnetusjuhtumite korral; – teab, kuidas ohuolukorras turvalistelt käituda ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik, päikesepiste jm); – nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid kasutada. 	<p>ohuolukordades, lihtsad esmaabivõtted</p>
<p>Keskkond ja tervis / 3 h</p>	<p>Tervislik elukeskkond. Tervislik õpikeskkond. Tervis heaolu tagajana.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast; – toob näiteid tegurite kohta, mis mõjutavad elukeskkonna turvalisust ja tervislikkust; – kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele. 	<p><u>Loodusõpetus</u> – elu mitmekesisus Maal, elukeskkonnad Eestis</p>

6. klass	1 tund nädalas, kokku 35 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
<p>Mina ja suhtlemine / 5 h</p>	<p>Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enese kontroll. Oma väärtuste selgitamine.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – analüüsib enda iseloomujooni ja -omadusi, väärtustades endas positiivset; – mõistab enesehinnangut mõjutavaid tegureid ja enesehinnangu kujunemist; 	<p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – väärtused, elukutsed, teadmised ja oskused</p>

		<ul style="list-style-type: none"> – mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli. 	
<p>Suhtlemine teistega / 10 h</p>	<p>Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. Ei ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise puhul.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust; – kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele; – demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise jt tõhusa suhtlemise võtteid; – mõistab eneseavamise mõju suhtlemisele ning demonstreerib õpituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada; – teadvustab eelarvamuste mõju suhtlemisele ja toob näiteid eelarvamuste mõju kohta igapäevasuhtluses; – eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele; – teab, et ei ütlemine on oma õiguste eest seismine, ning demonstreerib õpituatsioonis kehtestava käitumise võtteid. 	<p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine; raamatukogu, internet, ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon, teadlik infotarbimine ja -edastamine, <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – telefonivestlus: alustamine, lõpetamine; suhtlemine virtuaalkeskkonnas, privaatses ja avalikus keskkonnas suhtlemise eetika</p>
<p>Suhted teistega / 9 h</p>	<p>Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus. Sõprusuhted. Usaldus suhetes. Empaatia. Vastutus suhetes.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus; – oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta; – väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise 	<p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad, rahvusvähemused, sotsiaalsed rühmad ühiskonnas, võrdõiguslikkus, sooline võrdõiguslikkus, sallivus, inimõigused,</p>

	<p>Kaaslaste mõju ja surve. Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikute iseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.</p>	<p>abistamist;</p> <ul style="list-style-type: none"> – demonstreerib õpituatsioonis oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast ning väärtustab empaatilist suhtlemist; – väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat; – kirjeldab kaaslaste mõju ja survet otsustele, mõistab otsuste tagajärgi; – mõistab isiku iseärasusi, teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi; – nimetab ning väärtustab enda ja teiste positiivseid omadusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi. 	<p>eakohased kodanikualgatuse võimalused, koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused, sõpruskond, õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal; <u>Kunstiained</u> – sõprus, perekond, armastus, vastutus kunstis ja muusikas; <u>Emakeel</u> – sõprus, armastus, perekond, vastutus kirjanduses, eneseväljendusoskused, kirjandi, essee, luuletuse kirjutamine; <u>Võõrkeeled</u> – erinevate rahvaste ja riikide tavad, kombed, seadused</p>
<p>Otsustamine ja konfliktid. Probleemi-lahendus / 8 h</p>	<p>Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleeme lahendades. Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel. Konfliktide olemus ja põhjused. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – teab probleemide erinevaid lahendusviise ja oskab neid õpituatsioonis kasutada; – kirjeldab erinevate lahendusviiside puudusi ja eeliseid ning mõistab nende tagajärgi; – selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut; – selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktseptsioon konfliktide kui osa elust; – teab konfliktide lahendamise tõhusaid viise ja demonstreerib neid õpituatsioonis. 	<p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – ühiselu reeglid, seadused, kooli kodukord, õiguskord, ühiskonna turvalisusega seotud institutsioonid; <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – rahvatarkused, noortekirjanduse näited</p>
<p>Positiivne mõtlemine / 3 h</p>	<p>Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi; 	<p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – rahvatarkused, noortekirjanduse näited; <u>Ühiskonnaõpetus</u> – õiguste,</p>

		– väärtustab positiivset mõtlemist.	kohustuste ja vastutuse tasakaal, ühiselu turvalisust tagavad seadused; <u>Tehnoloogiaõpetus</u> – oma töö ja selle tulemuste analüüsimine ning hindamine
--	--	-------------------------------------	--

7. klass	1 tund nädalas, kokku 35 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
Inimese elukaar ja murdeea koht selles / 5 h	Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega.	Õpilane: – iseloomustab murde- ja noorukiea arengu-ülesandeid üleminekul lapseeast täiskasvanuikka; – kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid; – toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma eluteed kujundades; – kirjeldab põhilisi enesekasvatuse võtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust.	<u>Bioloogia</u> – inimese areng, pärilikkus; <u>Ühiskonnaõpetus</u> – sotsiaalsed institutsioonid, mis tegelevad ja vastutavad inimeste turvalise arengu eest, valimisõigus, iseseisev toimetulek, vastutus; õiguste, kohustuste ja vastutuse osakaal, valikud, seadusandlus; <u>Ajalugu</u> – silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis ja maailmas.
Inimese mina /6 h	Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Konfliktide vältimine ja lahendamine.	Õpilane: – selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; – kirjeldab positiivse endassesuhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi; – kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määramiseks; – väärtustab enesekasvatust ning toob näiteid enesekasvatuse võtete kohta;	<u>Tehnoloogiaõpetus</u> – oma töö ja selle tulemuste analüüsimine ning hindamine, sobivad rõivad, isikupärased esemed; <u>Ühiskonnaõpetus</u> – eesmärkide seadmine, enesearendamine, iseseisev toimetulek, turvalisus, ühiselu reeglid, seadused, kooli

		<ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi; – demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid konfliktide lahendamise viise. 	<p>sisekord, sõpruskond, koolipere, erinevad rahvad, kultuurid ja nende kombed;</p> <p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – CV, avalduse jt ametlike kirjade koostamine, eneseanalüüsi kirjutamine, eneseesitlus, rahvatarkused, noortekirjanduse näited.</p>
Inimene ja rühm / 7 h	<p>Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – iseloomustab erinevaid rühmi ja toob näiteid enda kuuluvuse kohta erinevatesse rühmadesse; – võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades; – mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ning korraldamisel; – kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi; – demonstreerib õpituatsioonis toimetulekut rühma survega; – selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes. 	<p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – rahvapärимused, vanasõnad jms;</p> <p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – rahvusvähemused, sallivus, inimõigused, seadusandlus, lapse õigused ja lastekaitse, õiguste ja kohustuste ning vabaduse ja vastutuse seos, seadus kui regulatsioon, riigi ja KOV juhtimisstruktuurid, kohustused, vastutus, võim, võimu kuritarvitamine, korruptsioon, meedia roll ühiskonna juhtimises ja läbipaistvuses, erinevused sotsiaalsete rühmade vahel, sooline võrdõiguslikkus;</p> <p><u>Käsitöö ja kodundus</u> – etikett, meeskonna juhtimine;</p> <p><u>Võõrkeeled</u> – erinevate rahvaste ja riikide tavad, kombed, seadused;</p> <p><u>Ajalugu</u> – traditsioonide muutumine ajas;</p> <p><u>Kehaline kasvatus</u> – aus mäng, ausus ja õiglus spordis ning elus.</p>

<p>Turvalisus ja riskikäitumine / 7 h</p>	<p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, ohuolukordade ärahoidmine, ei ütlemine, kehtestav käitumine, abi andmine ja abi kutsumine; – demonstreerib õpituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalga korral; – eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid ning tähtsustab seaduste rolli laste tervise kaitsel; – kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju tervisele. 	<p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – koostöö ja ühistegevus, kommunikatsiooni- võimalused, riskide ja ohtude vältimine, abi otsimine, kooli sisekord, seadusandlus; <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – noortekirjandus; <u>Loodusõpetus, bioloogia</u> – kesknärvisüsteemi ehitus ja talitus; <u>Kehaline kasvatus</u> – ohutu liikumine ja liiklemine, kehalise aktiivsuse mõju tervisele.</p>
<p>Inimese mina ja murdeea muutused, õnn / 10 h</p>	<p>Varane ja hiline küpsemine – igaühel oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine. Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi; – selgitab, milles seisneb suguküpsus; – kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks; – selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist; – kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist; – kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhetes; – selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid. – mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu. 	<p><u>Bioloogia</u> – inimese paljunemine ja areng, pärilikkus, suguelundite tervishoid, STLH, HIV, kontraseptsioon, raseduse kulg, katkestamine, tervis; <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – folkloor, lembekirjandus, noortekirjandus; <u>Ühiskonnaõpetus</u> – sooline võrdõiguslikkus, teadlik infotarbimine, kriitiline mõtlemine, meedia ja reklaam; <u>Kunstiõpetus, muusikaõpetus</u> – kunst ja muusika, kui tunnete ja õnne väljendamise vahendid; <u>Kehaline kasvatus</u> – liikumine ja sport kui tervis, stressi leevendajad, õnnetunde ja rahulolu suurendajad.</p>

8. klass	1 tund nädalas, kokku 35 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
Tervis / 12 h	<p>Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervisega seotud valikuid. Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid. Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost; – kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt; – analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpitu olukorras tervise seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega; – analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärsust; – analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu; – analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele; – analüüsib oma igapäevatoitude vastavust tervisliku toidu põhimõtetele; – selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele; – oskab plaanida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust 	<p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – meedia ja teave, reklaam, rahvastiku tervisenäitajate seos majandusega, riiklikud tervise ja ennetusprojektid, käitumine kriisiolukorras, Eesti toit, tarbijaõigused, abistamisega ja kriisidega seotud institutsioonid, riigi ja KOV ülesanded kriisiolukordade lahendamisel, kooli kriisiplaan, evakueerumine; sotsiaalreklaamide, kampaaniate eesmärk ja mõju, sotsiaalne surve, grupi mõju;</p> <p><u>Bioloogia</u> – inimese elundkondade anatoomia (seedimine ja eritamine, aine- ja energiavahetuse põhiprotsessid, luud ja lihased, vereringe, hingamine, hammaste ehitus, talitus ja tervishoid, närvisüsteemi ja aju ehitus jne) enamlevinud haigused (nt diabeet, osteoporoos, SVH, kasvajakud) ja haiguste ennetamine, vaksineerimine, immuunsus.</p> <p><u>Matemaatika</u> – arvülitajate lugemine, diagrammide koostamine ja analüüs;</p>

	<p>Abistamine, abi otsimine ja leidmine.</p>	<p>eluviisi osana;</p> <ul style="list-style-type: none"> – selgitab stressi olemust, põhjusi ja tunnuseid; – kirjeldab stressiga toimetuleku viise ning eristab tõhusaid toimetulekuviise mittetõhusatest, teab abi ja toetuse võimalusi; – kirjeldab kriisi olemust ning seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi. 	<p><u>Kehaline kasvatus</u> – regulaarse liikumisharrastuse kui tervist tugevdava tegevuse vajalikkus, teadmised spordist ja liikumisviisidest, kehaline aktiivsus ja vaimne tervis, sport kui stressi ennetaja ja leevendaja;</p> <p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – toiduga seotud folkloor, vanasõnad, mõistatused, eestlaste tunnete sõnavara;</p> <p><u>Geograafia</u> – Eesti põllumajandus, mahetoit.</p>
<p>Suhted ja seksuaalsus / 11 h</p>	<p>Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus. Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätamine, seksuaalne areng. Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis; – demonstreerib õpituatsioonis oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine; – väärtustab tundeid ja armastust suhetes; – selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus; – kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise; – selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes; – selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele; – kirjeldab tõhusaid rasestumisvastaseid meetodeid; 	<p><u>Bioloogia</u> – mehe ja naise suguelundkonna ehitus ja talitus, kontraseptsioon, viljastumine ja loote areng, raseduse kulg, raseduse katkestamine, inimese areng, STLH, viirused, bakterid jt mikroorganismid;</p> <p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – EU, riiklikud ja KOV tegevused, projektid, kampaaniad, ajakirjanduse roll ühiskonnas, sotsiaalsed rühmad, kultuuriline mitmekesisus, sotsiaalne õiglus, tõrjutus ja võrdõiguslikkus; inimõigused, laste õiguste konventsioon, EV Vabariigi Põhiseadus; HIV nakkuse leviku mõju majandusele, kultuurile ja poliitikale Eestis ja maailmas;</p>

	võimalused.	<ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste ärahoidmise võimalusi; – teab, mis on HIV ja AIDS; teab HIVi nakatumise teid ning nakatumise vältimise võimalusi; – eristab HIVi ja AIDSi müüte tegelikkusest; – väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes ning kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi; – nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes. 	<u>Eesti keel ja kirjandus</u> – armastuse-, seksuaalsuse- ja suheteteemalised teosed, noortekirjandus.
Turvalisus ja riskikäitumine / 9 h	<p>Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul. Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine. Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi, mõju inimese tervisele ja toimetulekule; – kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ja neisse sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil; – kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb; – kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades; – teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral; – demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid õnnetusjuhtumite ja traumade korral (nt kuuma-kahjustus, teadvusekaotus, südameseiskumine, uppumine jne). 	<p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – vabatahtlik tegevus, noorte osalemisvõimalused, ühiskonnaliikmete õigused, seadus-andlus, elanike turvalisuse tagamine, veebiturvalisus, ühiskonnaliikmete õigused, uimastikuriteod, uimastite kasutamisest tingitud majanduslikud kahjud, statistika, päästeteenistus, vältimatu esmaabi, arstiabi korraldus, KOV ja riigi tegevus elanike turvalisuse tagamiseks, sotsiaalreklaamid;</p> <p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – noorte-kirjandus, essee kirjutamine;</p> <p><u>Bioloogia</u> – aju ja närvisüsteem, talitluse regulatsioon, luud ja lihased, süda, vereringe;</p> <p><u>Kehaline kasvatus</u> – ohutu liikumine, tegutsemine traumade ja õnnetusjuhtumite korral, esmaabi-</p>

			võtted; <u>Meediaõpetus</u> – video tegemine.
Inimene, valikud ja õnn / 3 h	Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteetid elus. Mina ja teised kui väärtus. Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.	Õpilane: – analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus; – mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu.	<u>Ühiskonnaõpetus</u> – eesmärkide seadmine, enesearendamine, ise-seisev toimetulek, õppimis-võimalused → Eesti haridussüsteem, välisriiki õppima minek, vahetus-õpilased, organisatsioonid; töötus, tööturg, eelarve, tööhõive, ettevõtlus; <u>Eesti keel</u> – CV, avalduse jt ametlike kirjade koostamine, eneseanalüüsi kirjutamine, eneseesitlus.

5.6.4 Füüsiline õpikeskkond

Kool korraldab valdava osa õppes klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatööks ja ümarlauavestlusteks ning toetavad demonstratsioonivahendid; samuti internetiühendus ja audiovisuaalsete materjalide kasutamise võimalus.

Kool võimaldab õppe sidumiseks igapäevaeluga korraldada õppekäike väljaspoole klassiruumi ning kasutada tundides ainekava eesmärgi toetavaid õppematerjale ja – vahendeid.

5.7 Ajalugu

5.7.1 Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

- tunneb huvi mineviku vastu;
- tunneb oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste, protsesside ja isikute kaudu;
- väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana ning määratleb end oma rahva liikmena;
- leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajaloo teavet;
- kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloo fakti tõlgendusest ja arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
- mõistab põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ja järjepidevuse olemust ning hindab allikate usaldusväärsust ajaloo sündmuste ja -protsesside ning ajaloolise keskkonna analüüsideks;
- tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
- unneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid.

5.7.2 Õppeaine kirjeldus

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloo sündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse algõpetuses ja lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajaloo ajalooga. Käsitluse põhimõtte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloo ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajaloo perioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua sild mineviku ja nüüdisaja ajaloo sündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust ning paljusid Eesti ajaloo probleeme.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajaloo mõistmise seisukohalt on tähtis kujundada võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes. Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitlusi neist ühtki peale surumata. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, kujundatakse kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikates.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse erinevaid oskusi:

- ajas orienteerumise oskus, oskus analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamine;
- küsimuste esitamine ajaloo kohta ning neile vastamine;
- funktsionaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;
- empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
- allikaanalüüs ja töö ajalookaardiga, info leidmine erinevatest teabeallikatest, selle kasutamine ja hindamine, suuline ja kirjalik eneseväljendus ning IKT vahendite kasutamine.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Ajalooprobleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooteadvus.

5.7.3 Teemad, õppesisu, õppetulemuste kirjeldus ning lõiming klassiti

5. klass	2 tundi nädalas, kokku 70 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
Ajaarvamine ja ajalooallikad, asutused, mis tegelevad ajaloo talletamisega / 12 h	Ajaarvamisega seotud mõisted ja ajaloo perioodid: muinasaeg, vanaaeg, keskaeg, uusaeg, lähiajalugu. Ajalugu ja ajalooallikad. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas, muuseum ja arhiiv. Ajatelg	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kasutab kontekstis mõisteid, lühendeid ja fraase <i>sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas</i>; – teab ajaloo periodiseerimise üldisi põhimõtteid; – leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; – kasutab ajalookaarti ning töötab lihtsamate allikatega 	<p><u>Matemaatika</u> – Rooma ja araabia numbrid, positiivsed ja negatiivsed arvud;</p> <p><u>Geograafia</u> – informatsiooni leidmine kaardilt;</p> <p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – funktsionaalne lugemisoskus, õigekiri</p>
Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu / 58 h	Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas, Eestis, Euroopas ning maailmas. Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas.	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab mõnda kodukohas aset leidnud minevikusündmust ja inimeste eluolu minevikus; – teab kodukohast pärit silmapaistvaid isikuid ja nende saavutusi; – kirjeldab eluolu erinevusi maal ja linnas, sõja ja rahu ajal ning nende erinevusi minevikus ja nüüdisajal; – oskab koostada lihtsamat ajaliini ja lühijuttu ajaloolisest isikust ning mineviku eluolust. 	<p><u>Matemaatika</u> – aeg, aja mõõtmine, geomeetrilised kujundid;</p> <p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – funktsionaalne lugemisoskus, jutukese kirjutamine, töölehe täitmine, õigekiri</p> <p><u>Geograafia/loodusõpetus</u> – kaartide kasutamine, loodusolude võrdlemine</p> <p><u>Kunstiõpetus</u> – erinevate ajastute rõivaste, ehitiste, ehete jm joonistamine, maailma kunstipärandi tutvustamine;</p> <p><u>Muusikaõpetus</u> – erinevate ajastute muusika ja pillid, maailma muusikaklassikute tutvustamine.</p>

6. klass	Vanaaeg, 2 tundi nädalas, kokku 70 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
Muinasaeg / 10 h	Muinasaja periodiseerimine, arengujärgud ja nende üldiseloostus: – kiviaja inimese tegevusalad – põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng – metallide kasutuselevõtmine – Eesti muinasaja üldiseloostus: Pulli, Kunda. Muinasaegsed mälestised – kalmed ja asulakohad – ning arheoloogilised leiud. Kodukoha inimasustus muinasajal	Õpilane: – kirjeldab muinasaja inimese eluviisi ja tegevusalasid; – näitab kaardil ning põhjendab, miks ja mis piirkondades sai alguse põlluharimine; – teab, mis muudatusi ühiskonnaelus tõi kaasa metallide kasutusele võtmise; – seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg, varanduslik ebavõrdsus, sugukond, hõim</i> ; – teab ning näitab kaardil Eesti ja kodukoha esimesi inimasustusalasid	<u>Loodusõpetus/geograafia</u> – aed ja põld elukeskkonnana, loodusrahvad maailmas, maailmajaod ja mandrite kujunemine, jääaeg, jääaja loomad, muinasajal kütitud loomad, põlluharimise levik maailmas – maailmakaart, põllutüübid, suured jõed; Eesti kaart muinasajal – asulapaigad, põllutüübid; <u>Tehnoloogiaõpetus/käsitöö</u> – tehnika areng ajastute kaudu, lähtudes materjalidest ja töötlusviisidest, skulptuurid, muinasaegsed tööriistad, metallide töötlemine, venekirved, savinõud, muinasaegsed ehted, tööriistad <u>Ühiskonnaõpetus</u> – arhiiv, muuseum, küttimine, korilus, nüüdisinimene, inimrassid, esimeste linnade kujunemine, varanduslik ebavõrdsus; <u>Matemaatika</u> – töö ajateljel, positiivsed ja negatiivsed arvud; <u>Kunstiõpetus</u> – kunstimuseumid, esemelised ajalooallikad, Willen-dorfi Venus, koopamaalingud, savinõud, kalmed, ehted <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – kirjalikud ajalooallikad, õigekiri, töölehe täitmine, funktsionaalne lugemine; <u>Inglise keel</u> – Stonehenge

<p>Vanad Idamaad / 20 h</p>	<p>Vanaaja sisu ja üldiseloomustus: ajalised piirid, looduslikud olud. Egiptuse riigikorraldus, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Vaaraod Thutmosis III, Ramses II, Tutanhamon. Mesopotaamia, sumerite linnriigid, leiutised (ratas, potikeder), Hammurabi seadused, eluolu, religioon, kultuurisaavutused. Iisraeli ja Juuda riik, ainujumala usk, Vana Testament, kümme käsku.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid, ning näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat; – kirjeldab vanaaja elulaadi ja religiooni Egiptuse, Mesopotaamia või Juuda riigi näitel; – tunneb vanaaja kultuuri- ja teadussaavutusi: meditsiin, matemaatika, astronoomia, kirjandus, kujutav kunst, Egiptuse püramiidid ja Babüloni rippaiad; – teab, et esimesed kirjasüsteemid olid kiilkiri ja hieroglüüfkiri; – seletab mõisteid <i>linnriik, vaarao, muumia, sfinks, tempel, püramiid, preester, Vana Testament</i> 	<p><u>Geograafia /loodusõpetus</u> –piirkonna geograafilised objektid, astronoomia, eeldused põlluharimi-seks, kuu- ja päikesekalender, siidiussid; <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – kiri, kirja-keele kujunemine, õigekiri, lause-õpetus, töö allikaga, viitamine, ilukirjandus, funktsionaalne lugemine, töö väidetega, eepos, geograafilised kohanimed, Piibel, infootsing; <u>Ühiskonnaõpetus</u> – kõrgkultuuride mõiste, riiklus, riigi tunnused, seadused, seadusloome, religioon, maailma religioonid, kirjutamata normid, kommunikatsiooni areng → Suur Siiditee, rituaalid; <u>Infotehnoloogia</u> – veebipõhiste materjalide kasutamine, infootsing internetist, esitluste koostamine, digivahendite kasutamine; <u>Kunstiõpetus</u> – arhitektuurimäles-tised, Vanade Idamaade kunst – templid, reljeefid, skulptuurid; <u>Tehnoloogiaõpetus</u> – leiutised; <u>Matemaatika</u> – sündmuste määratlemine, töö ajateljega, arvusüsteem, arv 0, araabia numbrid, püramiid, aritmeetika, geomeetria; <u>Inglise keel</u> – inglisekeelsed allikad ettekandeks <u>Terviseõpetus / inimeseõpetus</u> – inimese anatoomia;</p>
---------------------------------	---	---	---

<p>Vana Kreeka / 20 h</p>	<p>Vanim kõrgkultuur Euroopas. Kreeka loodus ja rahvastik, Kreeta ja Mükeene kultuur. Kreeka linnriigid. Ühiskonnakorraldus ja kasvatus Ateenas ning Spartas. Linnriikide nõrgenemine ja alistamine Makedooniale. Aleksander Suure sõjaretk ning maailmariigi tekkimine. Vana-Kreeka kultuur ja religioon, eluolu ja mütoloogia. Olümpiamängud. Homerose kangelaseepika, ajalookirjutus, teater, kunst, arhitektuur, skulptuur, vaasimaal. Vana-Kreeka kultuuri tähtsus.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – näitab kaardil Kreetat, Kreekat, Balkani poolsaart, Ateenat ja Spartat; – teab, et Vana-Kreeka tsivilisatsioon sai alguse Kreeta-Mükeene kultuurist; – kirjeldab Vana-Kreeka kultuuri ja eluolu iseloomulikke jooni järgmistes valdkondades: kirjandus, teater, religioon, kunst, sport; – võrdleb Vana-Kreeka ühiskonnakorraldust Ateena ja Sparta näitel; – seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>polis, rahvakoosolek, akropol, agoraa, türann, aristokraatia, demokraatia, kodanik, ori, eepos, olümpiamängud, teater, tragöödia, komöödia, skulptuur, Trooja sõda, hellenid, tähestik.</i> 	<p><u>Geograafia/ loodusõpetus</u> – Kreeka geograafilised objektid, äikese teke, Archimedese kruvi; <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – suur ja väike algustäht: geograafilised kohanimed, nimede õigekiri, kultuuriperioodid, ilukirjanduse lugemine ja analüüs, ajaloo-sündmuste kirjutamine, väidete sõnastamine, müüt, tragöödia, komöödia, teater, kirjanduslik termin - Gordioni sõlm <u>Matemaatika</u> – positiivsed ja negatiivsed arvud, arvutamine, Pythagorase teoreem; <u>Ühiskonnaõpetus</u> – demokraatia ja demokraatlikud riigid tänapäeval, kodanikualgatus, religioon, <u>Kunstiõpetus</u> – Kreeka ehitised, skulptuur, vaasimaal, reljeef, vanaaja seitse maailmaimet; <u>Kehaline kasvatus</u> – erinevad spordialad, olümpiamängud; <u>Terviseõpetus / inimeseõpetus</u> – Hippokratase vanne.</p>
<p>Vana Rooma / 20 h</p>	<p>Rooma riigi tekkimine, looduslikud olud, kuningad. Rooma Vabariigi algus ja ühiskondlik korraldus. Rooma võimu laienemine Vahemere maades. Hannibal, Caesar, vabariigi lõpp. Rooma keisririigi ühiskondlik</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – näitab kaardil Apenniini poolsaart, Vahemerd, Kartaagot, Roomat, Konstantinoopolit, Ida-Roomat ja Lääne-Roomat; – teab Rooma riigi tekkelugu ning oskab tingmärkidest juhindudes näidata kaardil Rooma riigi territooriumi ja 	<p><u>Geograafia / loodusõpetus</u> – Rooma loodus ja geograafilised objektid, Vahemere piirkonna geograafilised objektid, Rooma provintsid, erinevad rahvused <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – õigekiri, Roomaga seotud legendid, funktsionaalne lugemine, põhjus-tagajärg seosed, raamatute populariseerimine, ladina ja kreeka keel,</p>

	<p>korraldus. Augustus, Rooma impeerium ja selle lõhenemine. Vana-Rooma kultuur, kunst ja arhitektuur, rahvas ja eluolu, avalikud mängud. Ristiusu teke, Uus Testament</p>	<p>selle laienemist;</p> <ul style="list-style-type: none"> – iseloomustab eluolu ja kultuuri Rooma riigis; – seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>vabariik, foorum, kapitolium, Colosseum, akvedukt, patriits, plebei, konsul, senat, rahvatribuun, orjandus, amfiteater, gladiaator, leegion, kodusõda, kristlus, piibel, provints, Ida-Rooma, Lääne-Rooma, Kartaago, Konstantinoopol, ladina keel.</i> 	<p>eesti keele seos ladina keelega, kõnekunst, avalik esinemine;</p> <p><u>Kunstiõpetus</u> – etruski kultuur, antiikrooma kunst, Rooma linna ehitised, Pompei kultuur, kristlikud pühakojad;</p> <p><u>Matemaatika</u> – arvutamine, erinevad kujundid, valemid</p> <p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – vabariikide ja monarhiate erinevused, riikluse kujunemine, õigusriik, kristlus;</p> <p><u>Inglise keel</u> – roomlased Britannias, Hadrianuse vall;</p> <p><u>Kehaline kasvatus</u> – füüsiline treening kui osa kasvatuses; <u>Infotehnoloogia</u> – veebipõhiste materjalide kasutamine, infootsing internetist, esitluste koostamine, digivahendite kasutamine.</p>
--	--	--	---

7. klass	Keskaeg, 2 tundi nädalas, kokku 70 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
Maailm keskajal 476-1492 / 50 h	<p>Keskaegse maailmapildi mõju maailma ajaloole, keskaja ühiskonna üldiseloomustus ja periodiseering.</p> <p>Läänikord, eluolu.</p> <p>Kiriku ja kultuuri osa keskajal, ristiusu õpetuse alused, ristisõjad, keskaja ülikoolid ja teadus, romaani ja</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab läänikorda, feodaalset hierarhiat, seisuslikku ühiskonda, naturaalmajandust ning – talupoegade ja feodaalide elulaadi; – teab kiriku osa keskaja ühiskonnas nii kultuuripärandi säilitajana kui ka maailmapildi – kujundajana; 	<p><u>Matemaatika</u> – arvud, sajandid, rooma numbrid, aja mõõtmine, ajaühikud, vahemaad, kogused, võrdlemine, loogiline arutlemine;</p> <p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – suuline ja kirjalik eneseväljendus, õigekiri, funktsionaalne lugemisoskus, arutlusoskus, tekstiliigid, kokkuvõtte tegemine loetust-nähtust;</p>

	<p>gooti stiil. Frangi riik, Frangi riigi teke, riik Karl Suure ajal, Frangi riigi jagunemine, kolm tuumikala: Itaalia, Prantsusmaa ja Saksamaa. Araablased. Araabia ühiskond, Muhamed. Islam, araabia kultuur ja selle mõju Euroopale. Bütsants, Bütsantsi tugevuse põhjused, Justinianus I, Vana-Vene riik. Linnad ja kaubandus, linnade teke ja eluolu, hansakaubandus Põhja-Euroopas, tsunftikord, linnade valitsemine. Põhja-Euroopa ja Eesti. Skandinaavia eluviis ja ühiskond, viikingite retked. Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur. Valitsemine, Liivi Ordu. Linnad. Keskaja ühiskond Saksamaa, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel. Saksa-Rooma keisririik, parlamendi kujunemine Inglismaal, Prantsusmaa ühendamine. Eluolu keskajal. Asustus, tegevusalad ja</p>	<ul style="list-style-type: none"> – teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad, ning kirjeldab keskaegse linna eluolu; iseloomustab Frangi riigi osatähtsust varakeskaegses ühiskonnas ja Frangi riigi jagunemise – tagajärgi; – iseloomustab araabia kultuuri ja selle mõju Euroopale, näitab kaardil araablaste vallutusi; – kirjeldab viikingite elu, nimetab ja näitab kaardil nende retkede põhisuundi; – toob esile risticõdade eesmärgid ja tulemused; – nimetab Eesti muinasmaakondi ja suuremaid linnuseid, iseloomustab eestlaste eluolu – muinasaja lõpul, Eesti ristiusustamist ning muistset vabadusvõitlust; – teab, kuidas kujunes Bütsantsi riik ja tekkis Vana-Vene riik; – seletab mõisteid <i>paavst, patriarh, piiskop, preester, munk, nunn, senjäär, vasall, feodaal,</i> – <i>pärisori, Inglise parlament, raad, tsunft, gild, Hansa Liit, Mõõgavendade Ordu, Liivi Ordu,</i> – <i>romaani stiil, gooti stiil, koraan, Muhamed, mošee, Meka;</i> – teab, kes olid Karl Suur ja Justinianus I, ning iseloomustab nende tegevust. 	<p><u>Geograafia/loodusõpetus</u> – atlase/kaartide kasutamine, Euroopa piirid, Euroopa kliima ja loodusolud, ilmakaared, tuule- ja veeenergia kasutamine, päikesekell, põlvkonna mõiste;</p> <p><u>Võõrkeeled</u> – võõrkeelse materjali kasutamine, tõlkimine, sõnavara arendamine;</p> <p><u>Vene keel</u> – kirillitsa;</p> <p><u>Inimeseõpetus</u> – hügieen, tervis, kasvatusel erinevates ajastutes;</p> <p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – meeste ja naiste roll ühiskonnas, maksusüsteem, maksude maksmise tähtsus, inimese poolt kehtestatud reeglid, turumajanduse alused;</p> <p><u>Kunstiõpetus</u> – keskaja inimese ilumeel, esteetika, keskaja maalikunst, kirjakunst, kirikuarhitektuur, erinevate piirkondade ja rahvaste kunsti võrdlemine, ajalooliste rõivaste joonistamine, keskaegne kunst Eestis;</p> <p><u>Muusikaõpetus</u> – keskaegne muusika ja pillid</p> <p><u>Infotehnoloogia</u> – erinevate programmide ja keskkondade kasutamine praktilises töös.</p>
--	---	--	--

	eluolu kodukohas muinasaja lõpul.		
Maailm varauusajal 1492- 1600 / 20 h	Ühiskond varauusajal, tehnoloogia, uue maailmapildi kujunemine. Tehnoloogia areng, majandussuhted, humanism, kujutav kunst, Leonardo da Vinci. Suured maadeavastused. Ameerika avastamine, maadeavastuste tähendus Euroopale ja Euroopa mõju avastatud maades. Reformatsioon Saksamaal. Martin Luther. Eesti 16. sajandil, reformatsioon, haldusjaotus ja linnad. Liivi sõja põhjused ja tagajärjed.	Õpilane: – teab, kuidas mõjutasid varauusaegset ühiskonda maadeavastused, tehnoloogia areng ja – reformatsioon; – kirjeldab Eesti arengut 16. sajandil, majanduse ja linnade arengut ning reformatsiooni mõju; – seletab Liivi sõja põhjusi ja tagajärgi; – seletab mõisteid <i>maadeavastused</i> , <i>reformatsioon</i> , <i>protestandid</i> , <i>luteri usk</i> , <i>renessanss</i> , – <i>humanism</i> ; – teab, kes olid Kolumbus, Martin Luther ja Leonardo da Vinci, ning iseloomustab nende tegevust.	<u>Matemaatika</u> – arvud, sajandid, rooma numbrid, aja mõõtmine, ajaühikud, vahemaad, kogused, võrdlemine, loogiline arutlemine, probleemi püstitamise oskus; <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – suuline ja kirjalik eneseväljendus, õigekiri, funktsionaalne lugemisoskus, arutlusoskus, tekstiliigid; <u>Geograafia/loodusõpetus</u> – atlase/ kaartide kasutamine, Euroopa piirid, Eesti alade haldusjaotus 16.-17. sajandil, kaubateed; <u>Füüsika</u> – füüsikareeglite rakendamine tehnika arengus; <u>Kunstiõpetus</u> – Leonardo da Vinci, katoliku ja luterliku kiriku võrdlus, erinevate konfessioonide kunst.

8. klass	Uusaeg, 2 tundi nädalas, kokku 70 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
Maailm 1600 – 1815 /35 h	Uusaja ühiskonna põhjooned Euroopas, absolutismi kujunemine, Louis XIV, valgustusfilosoofia, Inglise kodusõda ja restauratsioon, Inglismaa ja Prantsusmaa, 18. sajandi valgustatud absolutism	Õpilane: – teab, mis muutused toimusid Rootsi ja Vene ajal Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris ning mis olid Põhjasõja tagajärjed Eestile;	<u>Ühiskonnaõpetus</u> – riigi valitsemine: absolutism, parlamentarism, parlamentaarne monarhia, vabariik, presidentialism; võimude lahusus, seadusandlus, põhiseadus, julgeolek, kohtusüsteem, halduskorraldus, reform,

	<p>Preisimaa näitel, Friedrich II. Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvõim ja aadli omavalitsus, Balti erikord, Põhjasõda, Peeter I, Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil, muutused majanduses ja poliitikas, vaimuelu (religioon, haridus, kirjasõna). USA iseseisvumine, Iseseisvussõda, USA riiklik korraldus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleoni ajastu. Prantsuse revolutsiooni põhjused ja kulg, Napoleoni reformid, Viini kongress ja poliitilised muutused Euroopa kaardil Vestfaali rahu ning Viini kongressi tulemusena, Prantsuse revolutsiooni ja Napoleoni sõdade tähtsus Euroopa ajaloos. Kultuur: barokk, klassitsism. Asustus ja eluolu 17.–18. sajandil.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – selgitab valitsemiskorralduse muutusi uusajal: seisuslik riik, absolutism, valgustatud absolutism, – parlamentarism; – selgitab Prantsuse revolutsiooni ning Napoleoni reformide põhjusi, tagajärgi ja mõju; – toob esile ühiskonna ümberkorraldamise võimalusi reformide ja revolutsiooni teel ning saab aru, mille poolest need erinevad; – teab, kuidas tekkisid Ameerika Ühendriigid, ja kirjeldab Ameerika Ühendriikide riigikorraldust; – kirjeldab baroki ja klassitsismi põhijooni; – seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>valgustus</i>, <i>valgustatud absolutism</i>, <i>reform</i>, <i>revolutsioon</i>, <i>restauratsioon</i>, <i>absolutism</i>, <i>parlamentarism</i>; – teab, kes olid Napoleon, Louis XIV, Peeter I ja Voltaire, ning iseloomustab nende tegevust. 	<p>kaheparteisüsteem, sõjaline ja poliitiline koalitsioon, tollimaks, kaitsetollid, merkantilism, religioon, diplomaatia</p> <p><u>Geograafia</u> – maadeavastused, Euroopa kaart 1648, Inglise kolooniad Ameerikas 17.-18. sajandil, Euroopa kaart Napoleoni sõdade ajal ja pärast Viini kongressi, erinevad rahvad Eesti aladel;</p> <p><u>Matemaatika</u> – ajatelje koostamine, arväärtused, töö diagrammidega, meetermõõdustik</p> <p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – suuline ja kirjalik eneseväljendamine, õigekiri, funktsionaalne lugemisoskus, arutlusoskus, tekstiliigid, kroonikad, teatrikunst, kirjasõna Eesti aladel;</p> <p><u>Kunstiõpetus</u> – barokk, klassitsism arhitektuuris, kunstis, barokiajastu rõivakunst;</p> <p><u>Muusikaõpetus</u> – ajastu suurmeistrid, ballett, ooper, koorilaul, Marseljees</p> <p><u>Tehnoloogiaõpetus/käsitöö</u> – manufaktuur, trükkimine</p> <p><u>Loodusained</u> – uued köögi- ja puuviljad Euroopas, alkeemia, Newtoni seadused, heliotsentriline maailm, taimede ja loomade ladina keelsed nimetused</p>
--	---	---	--

<p>Maailm 1815 – 1914 / 35 h</p>	<p>Industriaalühiskonna kujunemine, tööstuslik pööre, vabrikutootmine, linnastumine, industriaalühiskonna sotsiaalne pale, 19. sajandi poliitilised õpetused. Rahvuslus ja rahvusriigid, rahvusluse kasv Euroopas, rahvusriigi loomine Saksamaa näitel, Saksa keisririik. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul, Vene impeeriumi äärealade poliitika, talurahvaseadused, rahvuslik ärkamine, selle eeldused, liidrid ja üritused, venestusaeg, 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed. Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul: eluolu, ajakirjandus, seltsiliikumine, sh kodukohas</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – kirjeldab rahvuslikku liikumist Eestis ja Euroopas; – iseloomustab 19. sajandi ja 20. sajandi alguse peamisi kultuurisaavutusi; – seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>rahvusriik, monopol, linnastumine, rahvuslik liikumine, venestamine, Antant, Kolmikliit, liberalism, konservatism, sotsialism.</i> 	<p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – riigi valitsemine, tööstusriik, infrastruktuuri areng, poliitilised õpetused, kodanikuõigused, ametiühingud <u>Geograafia</u> – Euroopa ja maailma poliitiline ja majanduskaart 19. sajandil, rahvusriikide tekkimine; <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – suuline ja kirjalik eneseväljendamine, õigekiri, funktsionaalne lugemisoskus, arutlusoskus, Eesti rahvusliku ärkamisaja kirjandus <u>Kunstiõpetus</u> – romantism kunstis, Eesti kutselise kunsti tekkimine (J. Köler) <u>Tehnoloogiaõpetus/käsitöö</u> – tehnika areng → uued masinad, raudteede ehitus <u>Muusikaõpetus</u> – Eesti rahvusliku kutselise muusika kujunemine (R. Tobias, M. Lüdig), Eesti laulupeod <u>Infotehnoloogia</u> – veebipõhiste materjalide kasutamine, infootsing internetist, esitluste koostamine, digivahendite kasutamine, erinevate programmide ja keskkondade kasutamine.</p>
----------------------------------	---	--	---

9. klass	Lähiajalugu, 2 tundi nädalas, kokku 70 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
I maailmasõda / 10 h	Esimene maailmasõda, uue jõudude vahekorra kujunemine Euroopas, sõja põhjused, kulg ja tagajärjed, maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomias Vabadussõjani.	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – näitab kaardil Esimeses maailmasõjas osalenud riikide liite; – selgitab Eesti iseseisvumist; – teab Esimese maailmasõja põhjusi ja tagajärgi; – seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>autonoomia, Antant, Kolmikliit</i> 	<p><u>Geograafia</u> – atlase/kaartide kasutamine: I maailmasõja kaardid, Eesti vabadussõda kaardil, migratsioon, Eesti kaart 1920;</p> <p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – õigekiri, eneseväljendamisoskus, funktsionaalne lugemine, Tartu rahulepingu tekst;</p> <p><u>Kodu-uurimine</u> – perekonna ja suguvõsa ajalugu.</p>
Maailm kahe maailmasõja vahel 1918-1939 / 25 h	<p>Rahvusvaheline olukord, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda, Versailles' süsteem. Rahvasteliidu tegevus ja mõju, sõjakollete kujunemine Aasias ja Euroopas. Maailmamajandus, ülemaailmse majanduskriisi põhjused, olemus ja tagajärjed.</p> <p>Demokraatia ja diktatuuri põhijooned. Demokraatia Ameerika Ühendriikide näitel, autoritarism Itaalia näitel, totalitarism NSV Liidu ja Saksamaa näitel.</p> <p>Eesti Vabariik, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatliku parlamentarismi</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – näitab kaardil Esimese maailmasõja järel toimunud muutusi; – iseloomustab ning võrdleb demokraatlikku ja diktatuurset ühiskonda; – kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatliku parlamentarismi aastail ja vaikel – ajastul; – kirjeldab kultuuri arengut ja eluolu Eesti Vabariigis ning maailmas, nimetab uusi kultuurinähtusi ja tähtsamaid kultuurisaavutusi; – seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism,</i> 	<p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – riigi tunnused, majanduspoliitika, majandussüsteemid, majanduslik liberalism, börs, vabariik, monarhia, demokraatia, diktatuur (totalitarism, autoritaarsus), tsensuur, propaganda, erakonnad, poliitilised ideoloogiad, koalitsioonivalitsus, presidentialism, parlamentarism, eksport, import, põhiseadus, Riigikogu, riikide välispoliitika,</p> <p><u>Geograafia</u> - maailma poliitiline kaart pärast I maailmasõda, Euroopa kaart, Eesti kaart, kaartide kasutamise oskus, rahvastikuga seotud protsessid, majanduskriis;</p> <p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – õigekiri, töö allikatega, vaba meedia, arutluse</p>

	<p>aastad, vaikiv ajastu, majandus, kultuur ja eluolu, välispoliitika. Kultuur ja eluolu kahe maailmasõja vahel, uued kultuurinähtused, teadus, tehnika areng, aatomiuuringud, auto ja lennuk, raadio, kino ja film, kirjandus ja kunst, uued propagandavahendid.</p>	<p><i>natsionaalsotsialism, repressioon, Rahvaste Liit, Versailles' süsteem, vaikiv ajastu, parlamentarism, Tartu rahu;</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – teab, kes olid Jossif Stalin, Benito Mussolini, Adolf Hitler, Franklin Delano Roosevelt, Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson 	<p>koostamine, propaganda, poliitilised anekdoodid, ilukirjanduse lugemine; <u>Kunstiõpetus</u> – töö fotodega, karikatuuridega, plakatitega, kunst kui propaganda vahend; <u>Võõrkeeled</u> – allikate tõlkimine, võõrkeelsete allikate kasutamine, sõnavara arendamine, ajalooliste terminite kasutamine; <u>Muusikaõpetus</u> – ajastut iseloomustav muusika, heliloojad; <u>Matemaatika</u> – töö diagrammiga; <u>Keemia</u> – põlevkivitööstus; <u>Infotehnoloogia</u> – veebipõhiste materjalide kasutamine, infootsing internetist, esitluste koostamine, digivahendite kasutamine, erinevate programmide ja keskkondade kasutamine.</p>
<p>II maailmasõda 1939-1945 / 10 h</p>	<p>Rahvusvaheline olukord. Lääneriikide järeleandmised Saksamaale. München. MRP. Sõjategevuse üldiseloomustus, sõja algus ja lõpp, sõdivad pooled. Sõjategevus, rinded: Idarinne, Läänerinne, Vaikse Ookeani ja Põhja-Aafrika piirkond. Holokaust, ÜRO asutamine. Eesti Teise maailmasõja ajal, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine,</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – teab, milline oli rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel; – teab, millal algas ja lõppes Teine maailmasõda, toob esile Teise maailmasõja puhkemise põhjused, sõja tulemused ja tagajärjed; – kirjeldab ajalookaardile tuginedes Teise maailmasõja sõjategevuse kulgu; – selgitab MRP ja baaside lepingu tähtsust Eesti ajaloos; 	<p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – riikide välispoliitika, demokraatia ja diktatuuri erinevused välispoliitikas, kodusõda, okupatsiooni tähendus, rahvusvahelised organisatsioonid (Rahvasteliit, ÜRO), inimõigused, eksiilvalitsus, kodanikualgatus, Kaitseliit, riigikaitse, meedia; <u>Geograafia</u> – Euroopa kaart 1939-45, MRP Euroopa kaardil, sõjarinded kaartidel Euroopas ja maailmas, eestlased Teise maailmasõja rinnetel; <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – õigekiri,</p>

	<p>sõjategevus Eesti territooriumil, Nõukogude ja Saksa okupatsioon. Teise maailmasõja mõjud.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – iseloomustab Eesti Vabariigi iseseisvuse kaotamist; – teab, mis riigid tegutsesid koostöös Saksamaaga ning mis riikidest moodustus Hitleri-vastane koalitsioon; – seletab mõisteid <i>MRP, holokaust, küüditamine, baaside leping, okupatsioon, ÜRO</i>. 	<p>metsavendade jutud eesti kirjanduses, arutluse kirjutamine, töö allikatekstiga; <u>Muusika</u> – film „Helisev muusika“; <u>Kunstiõpetus</u> – karikatuurid, fotod, vastupanu- ja propagandaplakatid, filmikunst; <u>Matemaatika</u> – arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid).</p>
<p>Maailm pärast II maailmasõda 1945-2000 / 25 h</p>	<p>Külm sõda, külma sõja põhijooned ja avaldumisvormid, kriisid ja sõjad. Läänemaailm: USA ühiskond, sisepoliitika, ühiskondlikud liikumised, välispoliitika. Saksamaa Liitvabariigi majanduse areng, Ida- ja Lääne-Saksamaa suhted. Kommunistlikud riigid, kommunistliku süsteemi teke. NSV Liit, stalinism, sula, stagnatsioon. Eesti Nõukogude okupatsiooni all, piiride muutumine, repressioonid, kollektiviseerimine, industrialiseerimine, poliitiline juhtimine, kultuur ja eluolu. Kommunistliku süsteemi lagunemine, <i>perestroika</i> ja <i>glasnost</i>, Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Saksamaa ühinemine. Eesti iseseisvuse taastamine. Laulev revolutsioon, Balti kett,</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – teab külma sõja põhijooni ning toob esile selle avaldumist ja vorme, näitab kaardil tähtsamaid külma sõja aegseid kriisikoldeid; – teab ja näitab muutusi maailma poliitilisel kaardil 1990. aastail; – kirjeldab tööstusriikide arengut USA ja Saksamaa Liitvabariigi näitel; – kirjeldab kommunistlikku ühiskonda NSV Liidu näitel ning Eesti arengut NSV Liidu koosseisus; – toob esile kommunistliku süsteemi kokkuvarisemise põhjused ja tagajärjed; – kirjeldab Eesti iseseisvuse taastamist ja Eesti Vabariigi arengut; – iseloomustab kultuuri ja eluolu muutumist 20. sajandi vältel; – seletab ja kasutab kontekstis mõisteid <i>perestroika, glasnost, külm sõda, kriisikolle</i>, 	<p><u>Ühiskonnaõpetus</u> – migratsioon, erinevad rahvused Euroopas, rahvusvahelised organisatsioonid (ÜRO, NATO, IBRD, WTO, IMF jne), doktriinid, riigikaitse, ühiskondlikud liikumised, massiliikumised, demokraatia ja diktatuur, heaoluühiskond, Euroopa Liit, erinevad majandussüsteemid, inimõigused, kodanikuõigused, siirdeühiskond, ateism, kodanikualgatus, massimeedia, globaliseerumine; <u>Matemaatika</u> – arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); <u>Geograafia</u> – maailma poliitiline kaart pärast II maailmasõda, külma sõja kriisid kaartidel, Euroopa kaart pärast II maailmasõda, migratsioon, NSVL- i kaart; <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – õigekiri,</p>

	<p>põhiseadusliku korra taastamine. Maailm alates 1990. aastaist, üldülevaade, Euroopa Liidu laienemine, NATO laienemine, uued vastasseisud.</p> <p>Kultuur ja eluolu 20. sajandi teisel poolel. Teaduse ja tehnika areng, aatomiuuringud, infotehnoloogia, massikultuur, naine ja ühiskondlik elu, muutused mentaliteedis.</p> <p>Poliitilised liikumised, kultuur ja eluolu ning ajalooline mälu ja mäluasutused kodukohas.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – <i>kollektiviseerimine, industrialiseerimine, metsavennad, plaanimajandus, massirepressioon, Atlandi Harta, Euroopa Liit, NATO, Balti kett, laulev revolutsioon;</i> – teab, kes olid Mihhail Gorbatšov, Boris Jeltsin, Arnold Rüütel, Lennart Meri, Edgar Savisaar ja Mart Laar, ning iseloomustab nende tegevust 	<p>arutluse kirjutamine, töö allikatega, allikad vs mälestused, erifond, kirjandus ENSV-s vs pagulaskirjandus, poliitiline anekdoot, info töötlemine, viitamine</p> <p><u>Kunstiõpetus</u> – töö fotodega, karikatuuridega, filmikunst, plakatid, nõukogulik arhitektuur, sotsialistlik realism, mööbli disain, tänavakultuur, massikultuur vs elitaarkultuur;</p> <p><u>Tehnoloogiaõpetus</u> – skeem tuumapommi varjendi ehitamisest, Berliini müüri rajamine, trükimasin</p> <p><u>Loodusained</u> – teaduse ja tehnika areng, tuumapommi ehitus, ABC-relvad, kliima soojenemine, osoon, happelihmad, aatomienergia ja -uuringud, kloonimine, Nobeli preemia;</p> <p><u>Muusikaõpetus</u> – ajastut iseloomustav muusika, heliloojad (rock`n roll, punk);</p> <p><u>Infotehnoloogia</u> – veebipõhiste materjalide kasutamine, infootsing internetist, esitluste koostamine, digivahendite kasutamine, erinevate programmide ja keskkondade kasutamine.</p> <p><u>Kehaline kasvatus</u> – olümpiamängud, paraolümpia.</p>
--	---	---	--

5.7.4 Füüsiline õpikeskkond

Kool korraldab valdava osa õppes klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatööks ja ümarlauavestlusteks ning toetavad demonstratsioonivahendid; samuti internetiühendus ja audiovisuaalsete materjalide kasutamise võimalus.

Kool võimaldab õppe sidumiseks igapäevaeluga korraldada õppekäike väljaspoole klassiruumi ning kasutada tundides ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja – vahendeid.

5.8 Ühiskonnaõpetus

5.8.1 Õppe- ja kasvatuseesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et 9. klassi lõpetaja:

- teab demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena, vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- teab ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning kaitseb inimõigusi, tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ja käitub sallivalt;
- tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabauhenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;
- tunneb Euroopa Liidu ülesehitust ja väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärke;
- selgitab üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; teab, mis on avalik ja erasektor; teab maksustamise eesmärke ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- kaalub oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma võimetest, huvidest, teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning valikuid väliselt mõjutavatest teguritest;
- hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid, arvestab autoriõiguste kaitset;
- teab, mis on üleilmastumine, ja toob näiteid üleilmastumise mõjude kohta majandusele, kultuurile, keskkonnale jne;
- teab riigi juhtimis- ja haldusstruktuuride ameteid/elukutseid ning nende töö sisu ja arutleb selle üle, mis on olulised eeldused selle töö tegemiseks; valdab ülevaadet riigiteenistujaks kujunemise ja õppimise võimalustest.

5.8.2 Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega oma huvide ja võimaluste alusel.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonnasse, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade koeksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. III kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on enam pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana.

Majanduse käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainete käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja asjakohasel juhul elusituatsioone (nt demokraatia rakendamine koolis, kodanikualgatus ja vabatahtlik tegevus kodukohas).

Aktiivse kodaniku kontseptsioon käsitleb kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult kui hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse rakendussuuna võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses).

Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis).

5.8.3 Teemad, õppesisu, õppetulemuste kirjeldus ning lõiming klassiti

6. klass	1 tundi nädalas, kokku 35 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
Sotsiaalsed suhted / 12 h	Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid <i>rahvus, riik, võrdõiguslikkus</i> ja <i>sallivus</i>; – nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone; – nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid; – toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ning nende rikkumise kohta Eestis; – teab ja hoiab kogukonna traditsioone; – teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus); – nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis. 	<p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – rahvaluule, omakultuur, kultuuriline mitmekesisus, pere, kogukond, rahvussuhted;</p> <p><u>Võõrkeeled</u> – kodu ja lähiümbrus, riigid ja nende kultuur, Eesti naaberriigid (sõnavara);</p> <p><u>Ajalugu</u> – Euroopa tsivilisatsioonide kujunemine, eluolu erinevates tsivilisatsioonides, kogukondade kujunemine ja roll, kogukonna identiteedi teke, soorollide kujunemine ja muutumine;</p> <p><u>Inimeseõpetus</u> – suhtlemine teistega, eelarvamuste mõju, soorollid, sugudevahelised erinevused, kogukonnasisesed suhted;</p> <p><u>Matemaatika</u> – statistilise materjali kasutamine</p> <p><u>Loodusõpetus</u> – planeet Maa</p>
Vabatahtlik tegevus: kodanikualgatus ja – ühendused / 5 h	Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatused võimalused. Koostöö ja ühistegevus,	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus</i>; – nimetab kodukohas tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust; 	<p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – kogukond, suhted, kodanikuühiskond;</p> <p><u>Ajalugu</u> – kodanikualgatus ärkamisajal, seltside tegevus, laulupidude traditsioon</p> <p><u>Inimeseõpetus</u> – suhtlemine</p>

	kommunikatsioonivõimalused.	<ul style="list-style-type: none"> – nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust; – teab kodukoha kodanikualgatusi ning algatab neid ja osaleb neis võimaluse korral; – toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi. 	teistega, kogukonnasisesed suhted
Demokraatia / 11 h	<p>Rahva osalemine ühiskonna valitsemises: arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud.</p> <p>Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus.</p> <p>Kohalik omavalitsus.</p> <p>Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon.</p> <p>Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).</p> <p>Õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses.</p> <p>Kooli sisekord (kodukord).</p> <p>Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid <i>inimõigus, seadus, demokraatia</i>; – iseloomustab demokraatia põhimõtteid; – teab ja austab inimõigusi; – teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid; – teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta; – teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta. kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis; – toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat; – tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, teab õiguste ja vastutuse tasakaalu. 	<p><u>Ajalugu</u> – demokraatia kujunemine, erinevad riigiinstitutsioonid ajaloos, seaduste teke ja roll, inimeste õiguslik seisund ja kaitse;</p> <p><u>Inimeseõpetus</u> – seaduskuulekus, tervisekasvatus, suhtlemine, konfliktide lahendamine, turvalisus, õnnetuste ennetamine;</p> <p><u>Matemaatika</u> – statistilise materjali kasutamine;</p> <p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – kodanikuühiskond, väärtus ja kõlblus, teemakohane ilukirjandus;</p> <p><u>Loodusõpetus</u> – elukeskkond;</p> <p><u>Kunstiõpetus</u> – teemakohane omalooming.</p>

<p>Töö ja tarbimine / 7 h</p>	<p>Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööetika.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel; – teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; – oskab kulutusi tähtsuse järjekorda – seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega plaanida; – teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid; – iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed ja ametid; – selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale; – oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ning tunneb tarbija õigusi. 	<p><u>Inimeseõpetus</u> – aja planeerimine, tervisenõuded, keskkonna turvalisus; <u>Matemaatika</u> – kulude planeerimine, kell, kalender; <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – väärtused, kõlblus, keskkond, ühiskonna areng; <u>Tehnoloogiaõpetus</u> – töömaailm, töökultuur, tööohutus, tootmise mõju keskkonnale; <u>Võõrkeeled</u> – pereliikmete ametid, õppimine, töö, igapäevaelu, poekäik (sõnavara) <u>Ajalugu</u> – tööjaotus ühiskonnas, muutused olmes ajaloo vältel <u>Loodusõpetus</u> – asula elukeskkonnana</p>
-------------------------------	--	---	---

9. klass	2 tundi nädalas, kokku 70 tundi		
Teema/maht	Õppe sisu	Õpitulemuste kirjeldus	Lõiming
<p>Meedia ja teave / 5 h</p>	<p>Raamatukogu, internet. Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Kommunikatsioonieetika, avaliku ja</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, autorivastutus, reklaam, intellektuaalomandi kaitse (plagiaat)</i>; – iseloomustab näidete varal avaliku ja eraelu 	<p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – suuline ja kirjalik suhtlus, teabekeskond, ajakirjanduse roll ühiskonnas, meediatekstide analüüs, reklaam, autori roll, autoriõiguste kaitse, viitamisreeglid; <u>Inimeseõpetus</u> – internetisuhtluse</p>

	<p>eraelu piir. Turunduskommunikatsiooni funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Autoriõigused ja -vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.</p>	<p>piiride seadmist ning ületamist; – avaldab arvamust ajakirjanduses käsitlevate probleemide kohta; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks; – teab reklaami funktsioone ja liike; – tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.</p>	<p>ohud ja võimalused, turvalisus ja riskikäitumine, vastutus oma sõnade ja tegude eest meedias; <u>Muusikaõpetus</u> – muusikavahetusprogrammid internetis, autoriõigused; <u>Kunstiõpetus</u> – autoriõigused, sümbolid.</p>
<p>Ühiskonna sotsiaalne struktuur / 5 h</p>	<p>Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. Sotsiaalne kihistumine ja selle põhjused. Sotsiaalne sidusus. Sotsiaalne tõrjutus. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus. Väärtused ja identiteedid. Mitmekultuuriline ühiskond ja selle võimalused ning probleemid.</p>	<p>Õpilane: – teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid <i>sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, mitmekultuurilisus</i>; – märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi; – väärtustab sotsiaalset õiglust ja sidusust; – väärtustab soolist võrdõiguslikkust; – mõistab kultuuride erinevusi ja oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega.</p>	<p><u>Inimeseõpetus</u> – sotsiaalne käitumine; <u>Matemaatika</u> – statistilise materjali kasutamine; <u>Geograafia</u> – Eesti rahvastiku koosseis ja –protsessid, linnasumine, rassid ja rahvad; <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – suuline ja kirjalik eneseväljendusoskus, teema käsitus ilukirjanduses; <u>Ajalugu</u> – seisuslik ühiskond, võitlus võrdõiguslikkuse eest, äärmuslikud liikumised, kolonialism; <u>Võõrkeeled/ Muusikaõpetus</u> – kultuuriline mitmekesisus.</p>
<p>Ühiskonna institutsiooniline struktuur – avalik sektor, tulundus- või äri sektor,</p>	<p>Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused). Erasektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor kui</p>	<p>Õpilane: – teab ja oskab kontekstis kasutada mõisteid <i>avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, äri sektor, eraettevõtte, mittetulundussektor, sihtasutus</i>; – selgitab ühiskonna sektorite spetsiifikat ja</p>	<p><u>Ajalugu</u> – riikluse kujunemine ja areng, rahvuslik ärkamisaeg, põhiseaduslikud tekstid, rahvusvaheliste organisatsioonide tegevus, orjakaubandus, ÜRO inimõiguste deklaratsioon;</p>

kolmas sektor / 10 h	mittetulundussektor. Sihtasutused, heategevus, vabatahtlik töö, kodanikualgatused	rolli ühiskonnas; – teab sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi.	<u>Matemaatika</u> – statistilise materjali kasutamine; <u>Geograafia</u> – rahvastik, Eesti ja rahvusvaheline majandus; <u>Inimeseõpetus</u> – altruism, sotsiaalne käitumine, turvalisus ja riskikäitumine.
Ühiskonna- liikmete õigused / 5 h	Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Inimõiguste rikkumise ärahoidmine. Vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm. Põhiõigused; sotsiaal-majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised õigused. Lapse õigused, kohustused ja vastutus. Lastekaitse rahvusvahelised probleemid. Inimkaubandus, tööorjus, seksuaalne ekspluateerimine jm. UNICEFi tegevus.	Õpilane: – teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>inimõigused, põhiõigused</i> ; – tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid; – kirjeldab õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost; – tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi.	<u>Ajalugu</u> –rahvusvaheliste organisatsioonide tegevus, orjakaubandus, laste ekspluateerimine, lapssõdurid, ÜRO inimõiguste deklaratsioon; <u>Inimeseõpetus</u> – altruism, sotsiaalne käitumine, turvalisus ja riskikäitumine.
Demokraatia /10 h	Demokraatliku ja mittedemokraatliku ühiskonna erinevused. Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal. Õigusriik. Kodanikuvabadused ja -õigused.	Õpilane: – teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>demokraatia, autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodanikuõigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodanikualgatus</i> ; – selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises; – tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igapäev võrdsust	<u>Ajalugu</u> – demokraatia ja diktatuuri võrdlus, ühiskonna-teooriate areng ja rakendumine, õigusriigi kujunemine, võimu-institutsioonide kujunemine, kodaniku mõiste, erakondade kujunemine ja roll, valimisõiguse laienemine, rahvusvaheliste organisatsioonide teke; <u>Matemaatika</u> – statistiliste materjalide analüüs;

		<p>seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi;</p> <ul style="list-style-type: none"> – eristab demokraatiat ja autokraatiat, võrdleb demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni; – selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid. 	<p><u>Inimeseõpetus</u> – turvalisus ja riskikäitumine <u>Geograafia</u> – Euroopa Liidu kaart <u>Eesti keel ja kirjandus</u> – eemakohane ilukirjandus, teabetekstid;</p>
<p>Eesti valitsemiskord / 10 h</p>	<p>Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus. Õigussüsteem. Eesti kohtusüsteem. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus. Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused ja -kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud, kodakondsuseta isikud ning kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused Eestis. Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad. Valimised. Valimiste üldine protseduur. Kandidaadid ehk valitavad ja hääletajad ehk valijad; nende rollid. Valimiskampaania. Teadlik hääletamine.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>põhiseadus, põhiseaduslik institutsioon, põhiseaduslikud õigused, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, õiguskantsler, riigikontroll, kohalik omavalitsus (KOV), kohus, õigusakt, erakond, valimised, kodakondsus, kodanik, alaline elanik</i>; – tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust ning iseloomustab Eesti riigi poliitilist ja halduskorraldust; – mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda; oskab leida vajalikku õigusakti ning kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (eRT); – teab riigi- ja omavalitsusasutuste struktuuri, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaalide kasutusvõimalusi; – tunneb kodanikuõigusi ja -kohustusi, Eesti Vabariigi ja Euroopa Liidu kodakondsuse saamise tingimusi; – selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid; 	<p><u>Ajalugu</u> – Eesti autonoomia ja Vabariigi loomine, valitsemisinstitutsioonide loomine, Eesti iseseisvuse taastamine, kaasaegsete demokraatliku riigi institutsioonide loomine ja areng; <u>Geograafia</u> – Eesti haldusjaotuse kaart</p>

	Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides	<ul style="list-style-type: none"> – teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; – nimetab Eesti parlamendierakondi; – teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi. 	
Kodanikuühiskond /10 h	Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaihendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused. Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodanikuajakirjandus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Noorte osalusvõimalused. Õpilasmavalitsus ja õpilasorganisatsioonid. Noorteprojektid. Käitumine kriisioludes.	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>kodanikuühiskond, vabaihendus, kodanikuosalus, kodanikualgatus</i>; – iseloomustab kodanikuühiskonna rolli demokraatia tagamisel; – mõistab kodanikuühiskonna ja vabaihenduste toimimise põhimõtteid ning eesmärgi; – analüüsib kodanikuühiskonnas tegutsemise võimalusi ja probleeme ning pakub lahendusi. 	<p><u>Eesti keel ja kirjandus</u> – kogukond, suhted, kodanikuühiskond;</p> <p><u>Ajalugu</u> – kodanikualgatus ärkamisajal, seltside tegevus, laulupidude traditsioon, fosforiidikampaania jms, kodanikuühiskonna areng;</p> <p><u>Inimeseõpetus</u> – suhtlemine teistega, grupikuuluvus, kogukonnasisesed suhted, turvalisus ja riskikäitumine, abistamise võimalused kriisiolukordades;</p> <p><u>Loodusõpetus</u> – elukeskkond, keskkonda säästev areng.</p>
Majandus/ 15 h	Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents. Tootlikkus ja kasum. Ettevõtluse vormid: aktsiaselts (AS), osaühing (OÜ), füüsilisest isikust ettevõtja (FIE). Ettevõtluse roll ühiskonnas. Ressursside jagunemine maailmas. Riigi roll majanduses: plaanimine ja regulatsioon. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted.	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse</i>; – tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, 	<p><u>Ajalugu</u> – majanduse areng 19.-20. sajandil, rahvusvahelise tööjaotuse kujunemine, majanduskriisid;</p> <p><u>Matemaatika</u> – statistilise materjali kasutamine, isiklik eelarve – kulud ja tulud, laenuintressi arvutamine;</p> <p><u>Töö- ja tehnoloogiaõpetus</u> – ametid;</p> <p><u>Võõrkeeled</u> – edasiõppimine, ametid, kutsevalik, töökohad;</p> <p>Inimeseõpetus – suhtlemine, väärtused;</p>

	<p>Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Aus maksumaksmine. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus.</p> <p>Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjaile ja töötajaile. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul.</p> <p>Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk ja palgaläbirääkimised. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ning investeerimine. Laenamine.</p> <p>Tarbijakäitumine, säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul. Tootemärgistused. Isiklik ettevõtlus.</p>	<p>ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötü;</p> <ul style="list-style-type: none"> – analüüsib ja hindab oma huve, võimeid ja võimalusi edasiõppimist ning karjääri plaanides; – teab eelarve koostamise põhimõtteid, oskab arvutada netopalka; – teab oma õigusi ja vastutust tarbijana ning tarbib säästlikult; – kirjeldab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid ning ettevõtluse ja riigi rolli majanduses; – selgitab maksustamise eesmäärke, teab Eestis kehtivaid makse, üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega. 	
--	---	--	--

5.8.4 Füüsiline õpikeskkond

Kool korraldab valdava osa õppest klassis, kus on mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatööks ja ümarlauavestlusteks ning toetavad demonstratsioonivahendid; samuti internetiühendus ja audiovisuaalsete materjalide kasutamise võimalus.

Kool võimaldab õppe sidumiseks igapäevaeluga korraldada õppekäike väljaspoole klassiruumi ning kasutada tundides ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja – vahendeid.